

19

Foto: Jahn Petter Johnsen

Jostein Vik, Jahn Petter Johnsen og Signe Annie Sønvisen

Kysten i endring: Om fiskeripolitikken som distrikts- og lokalsamfunnspolitikk

Jostein Vik, Jahn Petter Johnsen og Signe Annie Sørvisen

Kysten i endring: Om fiskeripolitikken som distrikts- og lokalsamfunnspolitikk

Norsk fiskeripolitikk har siden 1930-årene hatt et innslag av distriktspolitikk. Det har fra starten av vært et mål i fiskeripolitikken å skulle bidra til bosetting og sysselsetting i Kyst-Norge. Fra 1945 og fram til omkring 1990 var bosettings- og sysselsettingsmålet likestilt med andre mål i fiskeripolitikken. Etter ressursforvaltningens gjennombrudd i 1990 ble bærekraftig ressursutnyttelse hovedmålet. For å oppfylle dette hovedmålet har fiskeripolitikken vært innrettet mot å tilpasse fiskeflåten fangstkapasitet til ressursgrunnet. Nedbyggingen av fangstkapasitet har hatt positive virkninger på ressurssituasjonen og på lønnsomheten i fiskerinæringen, men politikken har også bidratt til å endre strukturen i fiskerinæringen, og har hatt store konsekvenser for kystsamfunnene. Spørsmålet er om fiskeripolitikken burde vært utformet slik at den også kan treffe bedre med hensyn til bosettings- og sysselsettingsmålet, uten at målsettingene om økologisk og økonomisk bærekraft undergraves. Vi spør derfor i denne artikkelen om hensynet til kystsamfunnene tilsier at fiskeripolitikken bør endres slik at den bedre oppfyller målsettingene om bevaring av bosetting og sysselsetting på kysten, og gjennom det også kystsamfunn og kystkultur. Vi vil vise at de regionale ulikhetene i Kyst-Norge gir grunnlag for å vurdere en sterkere regional differensiering i fiskeripolitikken, uten at det utfordrer de gitte ressursmessige rammene og fordelingsordningene som i dag eksisterer i fiskerinæringen.

I flere tiår har det vært vanlig å se kystsamfunnene som et samspill mellom fiskeriene, fiskeindustrien, serviceindustrien, husholdningene og skolesystemet. Dette samspillet er blitt kalt kystens sysselsettingssystem. Jentoft (2001) ser den koblingen mellom fiskeflåte og lokalsamfunn som sysselsettingssystemet representerer, som en forutsetning for å bygge velfungerende forvaltningsinstitusjoner. En rekke studier fra kystsamfunn gjennom de tre siste tiårene beskriver

imidlertid flere parallelle og tett sammenkoblede moderniseringsprosesser som har endret både fiskerinæringen, kystsamfunnet og forholdet mellom dem. For det første har deler av fiskeflåten gjennomgått en dramatisk og fundamental teknologisk transformasjon. For det andre har fiskeindustrien blitt sentralisert i stort tempo. For det tredje har ressursforvaltningen blitt endret fra en i stor grad fritt tilgjengelig allmenning til en vitenskapsbasert forvaltning av privatiserte kvoter. Følgelig har man i mange fiskerisamfunn kunnet observere at den relative betydningen av fiske og fiskeindustri har blitt redusert. Der det før var opplagt at de fleste innbyggerne var direkte eller indirekte knyttet til fiskeriene, er det nå like sannsynlig at innbyggerne er knyttet til offentlig tjenesteyting eller annen privat næringsvirksomhet. Endringene skyldes også generell samfunnsutvikling som har hatt betydning over hele landet, for eksempel utbyggingen av offentlig sektor. Det innebærer at kystens sysselsettingssystem – eller koblingene mellom arbeid, lokalsamfunn og storsamfunnet – er grunnleggende endret (Holm 1994, Tjelmeland 1994, Paulgaard 1999, Johnsen 2004, Hersoug 2005, Gerrard 2008).

Dermed blir det et spørsmål om hvorvidt det fortsatt er mulig å identifisere en lokalsamfunnstilknytning i fiskeflåten. Og i tilfelle dette kan besvares positivt – hvilke politiske valg står vi da overfor med hensyn til å styrke eller svekke forbindelsene mellom fiskeflåten og de kystsamfunnene den er en del av? Disse spørsmålene vil vi gi svar på i denne artikkelen.

Historisk har kystsamfunnene langs norskekysten vært integrert i en internasjonal handelsøkonomi. Samfunnsutviklingen har skjedd i brytninger mellom det lokale og det internasjonale, og gjennom planlegging, markedspåvirkning og lokal tilpasning. Offentlig næringspolitikk og forvaltning har hatt som utgangspunkt å skulle bidra til industriutvikling, modernisering og økonomisk verdiskaping. Samtidig har kystsamfunnenes egenart og tilpasninger vært forsøkt tatt vare på. Den offentlige politikken har vært preget både av en industriell utviklingsmodell og en bygdenæringsutviklingsmodell med vekt på lokale tilpasninger (Holm 1994, Finstad 2005). Som analytisk perspektiv henter sysselsettingssystemteorien sitt utgangspunkt i denne bygdenæringsmodellen. Systemteorien har etter hvert blitt en så dominerende forståelse av hvordan kystsamfunn er organisert, at vi langt på vei kan si at dette synet representerer et lokalsamfunnsparadigme i studiet av kystsamfunn (Hersoug mfl. 1993), samtidig som også omverdenen selvfølgelig har betydning (Wadel og Høst 1980, Jentoft og Wadel 1984, Jentoft 2001). Vi mener at dette perspektivet er et nyttig analytisk verktøy for å forstå samspill og prosesser i kystsamfunn. I likhet med Jentoft og Wadel (1984) konsentrerer vi oss om fiskeflåten, for de

fiskeripolitiske virkemidlene er innrettet mot fiskeflåten i større grad enn mot fiskeforedlingsindustrien.

Med utgangspunkt i forskningslitteratur vil vi beskrive hvordan kjerneelementene i sysselsettingssystemet – fiskeriet, fiskeindustrien og ressursforvaltningen – har endret karakter. Deretter presenterer vi en analyse, basert på egne data, av forskjeller innad i fiskeriene med hensyn til hvor sterkt lokalsamfunnsorienteringen og sysselsettingssystemene står. Til slutt drøfter vi noen mulige politiske konsekvenser av de ulikhetene vi har funnet.

Transformasjonen av fiskerinæringen og kystsamfunnene

Fiskerinæringen, som andre næringer, er på forskjellig vis koblet sammen med sine omgivelser. Det er aldri selvsagt hvordan disse relasjonene skal forstås. I en økonomisk forståelsesramme er fiskeriene deler av økonomiske systemer der ulike markeder – for produkter, naturressurser, kapital og arbeidskraft – regulerer produktiviteten så vel som forholdet mellom innsatsfaktorene. En ren politisk forståelsesramme vil se fiskerienes utvikling og levedyktighet som et resultat av ressursforvaltning, handelspolitiske rammebetingelser og fordelingspolitikk. Vi kan også tenke oss at fiskerinæringen ses som en del av et sosialt system forankret i et lokalsamfunn. I mye av den norske forskningen om kystsamfunn og fiskeri har den rådende tanken nettopp vært det at de sosiale relasjonene i lokalsamfunnene i tilknytning til fisket er essensen i lokalsamfunnene. Begrepet lokale sysselsettingssystem har blitt brukt for å beskrive dette (Jentoft og Wadel 1984).

Beskrivelsene av forholdet mellom fiskerinæringen og kystsamfunnet som danner grunnlaget for det analytiske begrepet «kystens sysselsettingssystem» bygger på empiriske studier fra fiskeri og lokalsamfunn på 1970- og 1980-tallet. Sysselsettingssystemet ble en idealtipe som vi i dag kan studere kystsamfunn ut fra. Derfor skal vi starte med å beskrive dette systemets idealtypiske elementer.

Sysselsettingssystemet

Lokalsamfunnsforskningen på slutten av 1970-tallet og tidlig på 1980-tallet handlet om hvordan arbeidslivet og lokalsamfunnet hang sammen i tette sosiale relasjoner (Brox 1966, Wadel og Høst 1980). I motsetning til mer økonomiske tilnærminger til sysselsetting og rekruttering, så ikke Wadel og Jentoft (1984) rekrutterings- og sysselsettingsforhold som markedsrelasjoner, men heller som sosiale relasjoner. Fiskeflåten var det sentrale elementet i de lokale sysselsettingssystemene. Det var her arbeidet og mye av den økonomiske aktiviteten

i kystsamfunnene fant sted. Hvordan fisket var organisert, hadde derfor stor innflytelse på organiseringen av det lokale sysselsettingssystemet. I tillegg til fiskeflåten besto det lokale sysselsettingssystemet av husholdninger, fiskeindustri, serviceindustri og skolesystemet, alle i geografisk nærhet til hverandre, og det var nære, til dels affektive, sosiale relasjoner mellom aktørene i systemet. Alle hadde direkte eller indirekte relasjon til fisket og var gjensidig avhengig av hverandre for å overleve (Jentoft og Wadel 1984). Sysselsettingssystemet var et uformelt system, og det var mer eller mindre selvregulerende. Kontrollfunksjonene var interne, implisitte og gjensidige. Relasjonene kunne variere fra sted til sted og over tid, og lokale relasjoner og praksiser ble kontinuerlig justert ut fra erfaring.

Sammenliknet med i dag var fiskeriteknologien i 1970-årene fortsatt ganske enkel. Kunnskapen om fisket var i hovedsak lokal, og fiskeren ble sosialisert inn i fisket fra fødselen av. Barna, og spesielt guttene, ble sakte, men sikkert introdusert til et kunnskapskollektiv med felles ideer, verdier, symboler og kulturer (Johnsen 2004). Læringen var en del av de lokale, daglige fiskeriaktivitetene, og kunnskapen var allsidig (Hetland 1984).

Samtidig var grensesnittet mellom fiskeriaktiviteter, husholdning og lokalsamfunn ofte uklare. Det innebar at man hadde kollektivt og livslangt medlemskap i hver av disse sfærene. Sysselsettingssystemet besto av en rekke koblinger som gjorde det fleksibelt for mindre endringer, men det var også sårbart hvis det kom grunnleggende endringer. Og det var nettopp det som skjedde med fiskeflåten.

Fiskeflåtens teknologisering og effektivisering

Tradisjonelt sett har fiske vært en form for jakt, der det ikke alltid har vært gitt at alle som deltok, fikk fangst. Denne usikkerheten og konkurransen er en årsak til at det i fiskeriene alltid har vært viktig å forbedre og effektivisere driften. Teknologiske nyvinninger har gitt de fiskere som først har tatt dem i bruk, store konkurransemessige forsprang, slik som for eksempel innføringen av kraftblokk i snurpenotfisket. Denne teknologiske nyvinningen førte til en dobling av fangstvolumet fra vel 1,3 millioner tonn i 1960 til 2,7 millioner tonn i 1970. Deretter var fangstvolumet stabilt omkring 2,5 millioner tonn fram til 1980, da fangstene begynte å avta. Det volummessig viktigste fisket gjennom 1960-årene var sildefisket, men til tross for sildebestandens sammenbrudd omkring 1970, hadde norsk fiskerinæring et høyt uttak i nærmere ti år til. Det skyldtes først og fremst at snurpeflåten nå kunne fiske lodde i store volum ved hjelp av ringnot og kraftblokk. Samtidig skjedde det en effektivisering av seifis-

ket med samme type teknologi. Autoline og automatisk juksemaskin ble introdusert, og garnfisket ble effektivisert som følge av nye materialer og forbedret utstyr for garnhaling. Etter en nedgang i fangstvolum gjennom 1980- og begynnelsen av 1990-årene har fangstene i dag igjen kommet opp på samme nivå som i 1970-årene (Statistisk sentralbyrå 2009).

Antallet fiskere har i samme periode gått ned, fra omkring 20 000 i 1990 til omkring 10 000 i dag (Fiskeridirektoratet 2010). Økningen i produktivitet pr. fisker har med andre ord vært formidabel. Dagens moderne fiskefartøy er langt på vei høyteknologiske og effektive fangstmaskiner som er i stand til å fiske langt mer enn det ressursgrunlaget tåler (Standal og Aarset 2002, NOU 2006:16). Derfor er det i dag sjeldent at moderne fiskefartøy rent teknisk ikke lykkes med å ta sine kvoter, såfremt fisketilgjengelighet og vær tillater det.

Som følge av den teknologiske utviklingen blir stadig færre mennesker direkte involvert i selve fisket om bord på båtene. I stedet blir stadig flere maskiner, informasjons- og styringssystemer involvert (Johnsen 2004). Ved hjelp av teknologien finnes fisken og fiskefeltene, men fiskerne må forholde seg til stadig mer og varierende informasjon, både via det teknologiske systemet, og fra styrings- og forvaltningssystemet (Johnsen mfl. 2009, Johnsen, Murray og Neis 2009).

Fiskeindustriens omstrukturering

Historisk sett har det vært en sterk kobling mellom fiskeflåten og fiskeindustrien. Fiskeindustrien, og da spesielt de konvensjonelle bedriftene som har produsert tørrfisk, saltfisk og klippfisk, har vært viktige for kystflåtens omsetting av fangst. Disse bedriftene var ofte lokalisert i mindre kystsamfunn relativt nært viktige fiskefelt. Denne lokaliseringen av fiskeindustrien har vært viktig både for den lokale sysselsettingen i utkantene, for kvinner og ungdom og for bosettingen langs kysten (Jakobsen og Lindkvist 2003, St.meld. nr. 20, 2002–2003, NOU 2008). I tillegg til de konvensjonelle bedriftene ble det med statlig støtte også etablert filetindustri i mer sentrale områder, i byer som for eksempel Ålesund, Kristiansund, Tromsø og Hammerfest og på større steder som Honningsvåg og Myre. Allerede i 1930-årene ble etablering av fryserier og filetindustri ansett som en «viktig fremtidssak» (Finstad 2005:32–37). Filetindustrien skulle i motsetning til den konvensjonelle sesongtilpassede fiskeindustrien tilby sysselsetting på helårsbasis. Slik sett føyer den seg inn som et viktig instrument i etableringen av den moderne norske velferdsstaten.

Etter torskekrise tidlig på 1990-tallet ble det også i fiskeindustrien redusert bruk av arbeidskraft og høyere kapitalinnsats (Dreyer og Bendiksen 2003).

Kutt i de norske torskekvotene gjorde industriene mer avhengig av importert råstoff. I tillegg ble antall fiskeindustribedrifter redusert med hele 10 prosent pga. konkurser i 2002/2003 (Ingilæ 2006:1). Reduksjonen kunne antakelig vært større, men på grunn av stor kapitalinnsats og utstyr som ikke hadde alternativ anvendelse, kan vi anta at noen bedrifter opprettholdt driften lenger enn det man ellers kunne ha ventet. Dessuten gjorde god tilgang på russisk fisk det mulig å drive i de årene da de norske torskekvotene var lave. På den andre siden er det også rimelig å anta at en god del bedrifter la ned driften fordi de så det som uaktuelt å foreta de investeringene som var nødvendige. Fiskeindustriens rolle som bærer av sysselsetting i sårbare lokalsamfunn gjorde det imidlertid vanskelig å legge ned fiskeindustribedrifter av politiske og sosiale grunner. Utover på 2000-tallet har strukturendringene i fiskeflåten, med reduksjon i antall fartøy i både kyst- og havfiskeflåten, ført til at færre båter leverer fisk til industrien, og det har dermed blitt økt konkurranse om tilgangen til råstoff. Samtidig har råstofftilgangen tidvis vært svært ustabil. Til tross for etablering av trålerflåte og reguleringstiltak for å jevne ut leveranser over året har en ikke lyktes å fjerne sesongpreget. Det er med andre ord ikke så lett å organisere seg bort fra naturens sykluser. En forutsetning for å kunne lykkes i fiskeindustrien ser ut til å være en evne til å holde på en flåte med en viss lokal tilknytning og å kunne tilpasse seg sesongpreget. Der dette har skjedd, er det ifølge Ingilæ (2006) også optimisme hos bedriftene, og relasjonene er sterke, både til lokalsamfunnet og til fiskeflåten lokalt. For eksempel har mange fiskere investert i nye kystbåter, med lån fra fiskeindustribedrifter. I retur får bedriften leveranser fra en moderne, lokal kystflåte.

Globale prosesser

Prosessene vi har beskrevet, går langt ut over det enkelte lokalsamfunn og den enkelte nasjon. Fiskefartøyene og fiskeindustrien inngår i dag i et stort globalt forvaltnings- og høstingsmaskineri som forsyner verdens fiskemarkeder. Fiskerne har liten kontroll med priser og hendelser som påvirker markedene (Johnsen 2005). Samtidig må de tilpasse seg en stadig sterkere styring av utøvelsen av selve fisket. Mens den landbaserte industrien i liten grad styres politisk, blir fiskefartøyene nasjonalt vevd inn i et nettverk av kontroll- og reguleringsmekanismer som gjør dem til styrbare enheter i et stadig mer styrt og kybernetisk ressursforvaltnings- og fangstsystem (Johnsen mfl. 2009). Som det framgår av de fiskeripolitiske styringsdokumentene, innrettes fangstsystemet i økende grad mot økonomisk verdiskaping i selve flåten, mens omkringliggende hensyn som bosetting, sysselsetting, og lokal tilknytning får mindre vekt (St.

meld. nr. 19, 2004–2005, St.meld. nr. 20, 2002–2003, St.meld. nr. 21, 2006–2007, NOU 2006:16).

Ressursforvaltningens omdanning

Allemannsretten har gitt alle norske borgere rett til fiske i en *åpen* fiskeriallmenning. Enhver norsk statsborger har når som helst kunnet registrere seg som fisker. Dette åpne fiskerisystemet besto av fiskere som i stor grad kom fra samme lokalsamfunn, og som var knyttet til hverandre gjennom slektskap eller naboskap. Fiskeri var en bygdenæring med en lokalt forankret fiskeflåte, og de ideelle organisasjonsformene i fiske var selveierskap, partsrederier og samvirke. Koblingen mellom fisket i den åpne allmenningen og lokalsamfunnet var sterk (Lønnsomhetsutvalget 1937, Holm 1994, Holm 1995, Christensen og Hallenstvedt 2005). Fiskerinæringen var preget av gjensidig samarbeid og stor grad av selvregulering (Jentoft og Wadel 1984).

Det var en konsekvens av at mye av fisket foregikk utenfor de ulike landenes fiskerigrenser som fram til slutten av 1970-årene var på maksimum 12 nautiske mil. Fiskerne forholdt seg til naturen, fisken og omgivelsene omtrent slik Hardin (1968) beskrev sine aktører i artikkelen om *allmenningens tragedie*. Enhver kunne fiske så mye de ville, når de ville og med de redskapene de ønsket, men innenfor visse rammer som lokalsamfunnet eller kulturen hadde satt. Regulering handlet i denne sammenhengen om å regulere fangstaktiviteten slik at alle fikk fiske mest mulig, og slik at utbyttet kunne føres tilbake til husholdet og samfunnet som fiskerne kom fra.

Selv om det å sikre naturgrunnlaget også har vært en målsetting i fiskeripolitikken i lang tid (Strøm 1949:28), var sikring av fiskernes økonomiske grunnlag det viktigste målet i fiskeripolitikken innenfor dette åpne regimet. I løpet av 1960-årene erfarte imidlertid fiskerne og myndighetene at havet ikke var utømmelig. Fri adgang og teknologisk utvikling i sildefisket, i kombinasjon med oseanografiske faktorer som påvirket vekst og rekruttering i sildebestanden, gjorde at silda nesten ble utryddet. Det fikk dramatiske følger for fiskeriforvaltningen. Sildebestanden, som normalt vandret ut i Nordøst-Atlanteren, var nå så liten at den holdt seg innenfor den norske fiskerigrensen på 12 mil. Dermed ble det mulig for norske fiskerimyndigheter å innføre en eksklusiv regulering av sildefisket. Det ble gjort gjennom en konsesjonsordning for fiske av sild med ringnot fra 19. januar 1973 og et tidsbegrenset totalforbud mot fiske av sild (Christensen og Hallenstvedt 1984). Det første tiltaket var begynnelsen på slutten for fritt fiske som et bærende prinsipp i norsk fiskeripolitikk, selv om det gikk enda noen år før det slo igjennom i de øvrige norske fiskeriene, blant

annet fordi disse fiskeriene foreløpig ikke kunne reguleres ensidig innenfor norsk fiskerigrense.

Innføringen av 200-mils økonomisk sone fra 1. januar 1977 ga nye muligheter for norsk fiskeriforvaltning. Nå kunne staten Norge i prinsippet forvalte alle fiskeressurser i norsk økonomisk sone alene eller i samarbeid med andre kyststater. I de første ti årene var det i hovedsak ringnotfiske og trålfiske som var strengt regulert, men sammenbruddet i den nordøstarktiske torskebestanden mot slutten av 1980-årene endret på dette. Norske og sovjetiske myndigheter ble da enige om strenge forvaltningstiltak for torsk, og i Norge ble kystfisket etter torsk, også lofotfisket, lukket og etter hvert kvoteregulert. I praksis var det frie fisket nå over i Norge (Holm 2001). Fiskeripolitisk ble dette et skifte fra fokus på fiskere til fokus på ressursene og naturgrunnlaget. Hovedmålet ble nå å sikre ressursgrunnlaget og dernest å sikre fiskerne et rimelig utkomme fra begrensede naturressurser. Fisken måtte beskyttes mot fiskerne. Stadig mer finmaskede regulerings- og kontrollsystemer ble innført for å sikre at ressursuttaket ble bærekraftig, samtidig som fiskerne hadde et forsvarlig levebrød. Gjennom innsatsreguleringer som konsesjoner og deltakeradganger ble tilgangen til fiskeressursene sterkt begrenset. Ressursavhengighet og tidligere deltakelse ble viktige kriterier for å tildele noen fiskere større rett til å delta enn andre. I tillegg ble det innført uttaksreguleringer som kvoter på bestemte fiskeslag og et stort antall tekniske reguleringer for hvordan fisket skulle utøves. Etter hvert kom også et stabilt kvotefordelingssystem basert på faste kriterier og fordelingsnøkler på plass. På denne måten ble fiske et mer og mer eksklusivt yrke forbeholdt et stadig minkende antall spesialister. Disse spesialistene er ikke bare spesialister i å fiske, men også i å tilpasse virksomheten sin til reguleringssystemet og de politiske og økonomiske rammebetingelsene. Fiskerne har gjennom sin organisasjon Norges Fiskarlag vært sterkt delaktig i utformingen av systemet de reguleres av (Johnsen 2004, Holm og Nielsen 2007, Johnsen mfl. 2009, Johnsen, Murray og Neis 2009). Resultatet av denne prosessen er at fiskerne og forvaltningen veves tettere sammen, de utvikler felles språk og forståelser, mens fisket i større grad frikobles fra de øvrige aktivitetene i lokalsamfunnet. Det forsterkes av den teknologiske utviklingen som både gjør at folk erstattes med teknologi og bidrar til å endre arbeidet slik at yrkeskarrieren forlenges. I tillegg fører en bevisst strukturpolitikk fra myndighetenes side til at det blir færre fartøyer og arbeidsplasser i fiske. Fiske blir dermed noe som stadig færre i lokalsamfunnene langs kysten driver med, og kan noe om, og der det blir stadig vanskeligere å komme inn. Dette skjer både formelt, ved at adgangen

begrenses til dem som allerede er inne, og uformelt, ved at de som er utenfor, ikke har den kunnskapen som skal til for å lykkes

Mindre lokalsamfunnsorientering?

Endringene i fiskerinæringen, fiskeindustrien og ressursforvaltningen som vi har beskrevet ovenfor, har forløpt sammen med andre endringer som også berører sysselsettingssystemet. De lokale skolene hadde en viktig funksjon som sosialiseringsarena. Mange små skoler har blitt nedlagt, samtidig som det er blitt økende krav til formell kompetanse i mange næringer. En følge av dette er at skolene er rettet inn mot nasjonale arbeidsmarkeder heller enn å være et element i et lokalt sysselsettingssystem. Et annet og vesentlig trekk ved det tradisjonelle sysselsettingssystemet var at kvinnene og barna var en viktig reservearbeidskraft som næringen kunne trekke på i arbeidstoppene. Slik er det i mye mindre grad nå. Hverken kvinner eller barn kan forlate jobb eller skole for å gjøre ekstraarbeid i fiskeindustrien. Kort sagt, de synlige strukturelle endringsprosessene viser at sysselsettingssystemet er endret. Men betyr det at lokalsamfunnsorienteringen er borte? Det skal vi studere nærmere med utgangspunkt i kvantitative data fra fiskeflåten.

Fra lokale sysselsettingssystem til globale nettverk? En empirisk analyse

Data og metode

I analysene i denne artikkelen benytter vi, i tillegg til de skriftlige kildene som er brukt for å beskrive de generelle tendensen ovenfor, kvantitative data fra en landsdekkende spørreundersøkelse blant aktive fiskere og fiskebåteiere (heretter kalt «fiskeriundersøkelsen»). I 2007 var 10 575 personer registrert på fiskermanntallets blad B, som er et register over alle aktive fiskere med fiske som hovedyrke. Et tilfeldig utvalg av fiskere ble trukket fra manntallet, og av disse ble 500 fiskere og 500 fiskebåteiere intervjuet pr. telefon. Utvalget på 500 viste seg i stor grad å være representativt for både fiskere og fiskebåteiere. Norsk senter for bygdeforskning og Norges fiskerihøgskole var ansvarlige for det metodiske opplegget, mens Norfakta Markedsanalyse AS utførte det praktiske intervjuarbeidet.¹ I denne artikkelen går vi videre med analyser basert på utvalget av fiskebåteiere (N = 500). Det inkluderer både de som er enefiskere på egen båt, og de som er båteiere av båter med mannskap.

Fiskerne ble stilt ulike typer spørsmål. I tillegg til bakgrunnsspørsmål om

alder, kjønn, sivilstand, utdanning, hva slags fiske de deltar i, og hva slags jobb de har om bord, stilte vi spørsmål knyttet til rekrutteringen til fiskeryrket. Fiskerne ble også bedt om å besvare spørsmål om hvordan de opplever yrket, og hvordan de ser for seg framtida. Vi stilte også noen fiskeripolitiske spørsmål og spørsmål knyttet til fartøyet, rekrutteringen av mannskap og lønnsomheten i fisket. Flere av spørsmålene angår fiskerne og kystsamfunnet.

I det følgende vil vi ved hjelp av en regresjonsanalyse undersøke hvilke forhold som kan være med på forklare fiskernes relasjon til lokalsamfunnet eller deres forankring i kystens sysselsettingssystem.

En modell for lokalsamfunnsorientering på kysten

Vi har laget en modell for å forklare kyst- eller lokalsamfunnsorienteringen blant norske fiskebåteiere. Fiskebåteiere kan ses som sentrum i sysselsettingssystemet. Sysselsettingssystemets overlevelse er avhengig av at det kontinuerlig foregår arbeid innenfor systemet. Svak lokalsamfunnsorientering blant båteierne kan være en indikasjon på et svekket sysselsettingssystem, fordi det indikerer at båteierne og aktivitetene orienteres ut av det lokale systemet.

Det finnes ikke én enkelt variabel som «måler» lokalsamfunnsorienteringen hos fiskerne. Derfor er det nødvendig å gå veien om en indikator eller en indeks. Vi har valgt å konstruere en indeks basert på tre variabler som kan ses som indikatorer på tre kjerneelementer i sysselsettingssystemet. Den første variabelen er grad av enighet i et utsagn om at familiens tilknytning til fiske var viktig for at respondenten ble fisker. Den andre variabelen er grad av enighet i at fangsten bør leveres og foredles lokalt. Den siste variabelen er grad av enighet i at kystfiske er det beste for forvaltningen av ressursene. Variablene sier noe om familiebåndenes betydning i fiske, holdninger til lokal leveranse og foredling, og forvaltning av ressursene. Til sammen kan disse sies å representere kjernen i de lokalt forankrede sysselsettingssystemene. De tre variablene er standardisert, lagt sammen og summen er delt på tre. Resultatet er en formativ indeks (Ringdal 2007) som er et uttrykk for lokalsamfunnsorientering hos fiskebåteierne.

Vi går videre med å analysere hvilke andre forhold det er som bidrar til en sterk eller svak lokalsamfunnsorientering.² To modeller er utviklet. Den ene modellen ser kun på objektive variabler ved fiskebåteierne og deres situasjon, mens den andre også inkluderer to relevante holdningsvariabler. Denne typen regresjonsmodeller beregner effektene av noen variabler på en annen variabel på en slik måte at vi ser effekten av hver enkelt variabel når vi holder de andre variablene konstante.

Tabell 1 Regresjonsmodeller for lokal/kystsamfunnsorientering

Variabler	Modell 1	Modell 2
Alder (gruppert)	0.046 (0.898)	-0.005 (0.863)
Utdanning	-0.153** (0.882)	-0.117** (0.868)
Inntekt fra fiske	0.074 (0.754)	0.099* (0.750)
Inntekt fra andre kilder	-0.080 (0.948)	-0.099* (0.943)
Fartøystørrelse (gruppert)	-0.312** (0.653)	-0.346** (0.605)
Postnummer (nord-sør-dimensjon)	0.186** (0.926)	0.165** (0.910)
Deltatt i strukturordninger	0.124** (0.744)	0.127** (0.743)
Sannsynlig å rekruttere utenlandske fiskere		-0.085* (0.881)
Føler at det er en plikt å føre tradisjon/båten videre		0.266** (0.922)
Konstant	-0.133	-0.221
R2	0.275	0.347
Justert R2	0.264	0.333
N	440	440

Avhengig variabel: indeks for kyst/lokalsamfunnsorientering, standardiserte koeffisienter.

Tall i parentes angir mål på toleranse (mål på kollinearitet)

* signifikant på 0.05-nivå, ** signifikant på 0.005-nivå

I arbeidet med å utvikle disse modellene er også mange andre variabler prøvd ut. Med unntak av alder er de variablene som er inkludert, statistisk signifikante i en av modellene. Ut fra et resonnement knyttet til sysselsettingssystemet, kan det imidlertid også være interessant å vite noe om en del av de variablene vi har funnet at *ikke* har betydning for lokalsamfunnsorientering. Vi vil derfor også kommentere noen av disse variablene. Men først ser vi nærmere på modellene.

Modell 1 inkluderer det vi kan kalle objektive forhold. Vi har ikke tatt med holdninger eller synspunkter hos respondentene. Modellen som helhet forklarer ca. 27 prosent av variasjonen i lokalsamfunnsorienteringen. Modell 2 inkluderer i tillegg to holdningsvariabler som viser seg å være av betydning. Den forklarer ca. 34 prosent av variasjonen i lokalsamfunnsorienteringen. Begge

modellene er forholdsvis kraftfulle forklaringsmodeller. Kompleksiteten i samfunnsvitenskapelige tema innebærer at vi sjelden oppnår særlig høyere forklart varians enn 20–30 prosent i slike modeller.

Når vi går til de enkelte variablene, ser vi at alder hos fiskebåteierne ikke har noen betydning for lokalsamfunnsorienteringen. Det er vesentlig, for dersom det pågår en svekkelse av sysselsettingssystemet og lokalsamfunnsorienteringen over tid, kunne vi vente at eldre har en sterkere tilknytning enn yngre. Slik er det tydeligvis ikke.

Utdanning har imidlertid betydning. Jo høyere utdanning, jo svakere lokalsamfunnsorientering. Effekten av utdanning er relativ sterk, og den er statistisk signifikant. Ut fra tidligere beskrivelser av sysselsettingssystemet som et system der uformell og erfaringsbasert læring var den sentrale formen for kunnskapsoverføring, er dette som forventet. Formell utdanning innebærer at en mer formalisert form for kunnskap erstatter erfaringskunnskap. Det er derfor ikke overraskende at økende formell utdanning gir svekket betydning (hos den enkelte) av det uformelle og organiske sysselsettingssystemet.

Inntekt fra fiske har en svak betydning. I modell 1 gjør ikke inntekt fra fiske et signifikant utslag på lokalsamfunnsorienteringen, og i modell 2 får denne inntekten kun en viss betydning i den forstand at økende inntekt gir sterkere lokalsamfunnsorientering, men utslaget er svakt.

Inntekt fra andre kilder enn fiske har motsatt effekt. Økende inntekt fra andre kilder enn fiske innebærer en svakere lokalsamfunnsorientering. Effekten er imidlertid også her svak. I modell 1 er effekten ikke signifikant, mens den i modell 2 er signifikant på 0.05-nivå, på samme måte som fiskeriinntektene. Den svake effekten av inntektsvariablene innebærer at vi bør være forsiktige med å legge for mye i tolkningene av disse variablene, men det vi kan antyde, er at fulltidsfiskere har en sterkere tilknytning til lokalsamfunnet. At folk har inntekt også fra andre kilder, kan dessuten indikere at de er i ferd med å trappe ned i fiskeriene.

Den variabelen som har størst betydning, er fartøystørrelse. Jo større båter, jo svakere lokalsamfunnstilknytning. Utslaget er betydelig og statistisk signifikant. Årsaken er trolig at de større båtene har større mannskapsbehov og større rekkevidde. De er ikke like avhengige av sterke lokale koblinger på samme måte som de mindre fartøyene, men det gjenspeiler også at de krever et større nettverk enn det de kan finne i lokalsamfunnet. De store båtene tar sine fangster og kan levere lenger unna sitt lokalmiljø, og de rekrutterer mannskap lenger borte. Konsekvensen er at en stadig økende flåtestørrelse over tid kan innebære en svekkelse av de lokale sysselsettingssystemene.

Den neste variabelen i modellen er postnummer. Postnummer er en god indikator på nord-sør-dimensjonen i fiskerisektoren. Jo lenger nord (altså stigende postnummer), jo sterkere er lokalsamfunnsorienteringen. Utslaget er kraftig – om enn ikke så kraftig som fartøystørrelse – og statistisk signifikant. Også dette funnet kan ha ulike årsaker, men én forklaring kan vi nok finne i de strukturelle forskjellene i fiskeriene. I nord har det tradisjonelt vært relativt sett mer kystfiske med mindre båter, enn av havfiske med større båter. Siden eiere av mindre båter ut fra våre modeller er mer lokalsamfunnsorientert, vil det gi seg utslag som en økende lokalsamfunnsorientering mot nord. Dermed blir det en sammenheng mellom nord-sør-dimensjonen og fartøystørrelsen. I vårt datamateriale er det en korrelasjon på -0.2 («pearsons correlation») mellom postnummer og fartøystørrelse. Det betyr at 20 prosent av variasjonen i fartøystørrelse er som forventet ut fra at vi beveger oss lenger nordover – uten at vi tar andre faktorer med i betraktning. Det interessante her er imidlertid at i vår regresjonsanalyse er tolkningen slik at selv når vi holder nord-sør-dimensjonen konstant, er det et signifikant utslag av fartøystørrelse. Omvendt er det da også slik at selv når vi holder fartøystørrelsen konstant, er det et signifikant utslag av å bevege seg nordover langs kysten. Selv for like store båter er det altså sannsynlig at det er en sterkere lokalsamfunnsorientering i nord. Dermed kan vi altså si at lokalsamfunnsorienteringen generelt synes å øke mot nord. Det kommer vi tilbake til senere i artikkelen.

Et sentralt virkemiddel i fiskeripolitikken de senere årene har vært de såkalte strukturordningene, som er innrettet mot å redusere overkapasiteten i fiske. Overkapasitet vil si at det er flere fartøy i et fiskeri enn hva som anses som økonomisk eller ressursmessig forsvarlig. Strukturordningene gir fiskerne innenfor hvert fylke mulighet til å kjøpe fartøy med kvoter innen samme lengde/fartøygruppe og til å samle kvotene på færre fartøy innenfor samme gruppe og fylke. Fartøyene som fratas kvotene, må tas permanent ut av fisket. Strukturordningene bidrar til å redusere antallet fartøy i fiskeflåten, og de er innrettet mot å opprettholde kvotemessig stabilitet mellom regioner og fartøygrupper. Mulighetene til kvotecomsetning og overføring mellom fylker og ulike flåtegrupper er begrenset. Kvoter kan ikke overføres fra for eksempel fartøy som fisker med konvensjonelle redskaper (garn, line, juksa) til trålere eller vice versa.³ I vårt materiale ser vi en signifikant negativ effekt av strukturordningene på lokalsamfunnsorientering (i begge modellene). Generelt sett vil dette være en effekt som fordeler seg på flåtegrupper og etter nord-sør-dimensjonen. Antallet og andelen som har deltatt i strukturordningene, øker med økende båtstørrelse. Vår analyse viser at innenfor de ulike lengdegruppene, der det er anledning å delta i strukturering, er det ster-

kere lokalsamfunnsorientering blant de som ikke har deltatt, enn blant de som har deltatt.

I modell 2 er det to holdningsvariabler som har signifikant utslag på lokalsamfunnsorientering. For det første ser vi at fiskebåteierne som sier at de ser det som sannsynlig at de vil rekruttere fiskere fra utlandet, har en noe svakere lokalsamfunnsorientering. Utslaget er ikke særlig kraftig, men det er en effekt kontrollert for fartøystørrelse. Med andre ord er det slik at for like store båter kan vi anta at lokalsamfunnsorienteringen er svakere for dem som ser det som sannsynlig med rekruttering utenlands. Det kan både tenkes at en svakere lokal forankring innebærer mindre muligheter for lokal rekruttering, og at svakere lokal forankring betyr at forpliktelsen til å rekruttere lokal arbeidskraft er svakere. På den annen side kan det være at en svakere lokal forankring innebærer at andre nettverk er sterkere, og at muligheten for å rekruttere globalt derfor er bedre.

Den siste holdningsvariabelen er et spørsmål om hvor enige respondentene var i at de ble fiskere fordi de følte en forpliktelse til å føre tradisjonen eller fiskebåten videre. Jo mer enig de er i dette, jo sterkere er lokalsamfunnsorienteringen. Det samsvarer med forståelsen av sysselsettingssystemet som et tradisjonelt nettverk preget av sosiale normer og tradisjonelle verdier.

I tillegg til disse sentrale variablene som har signifikant effekt på lokalsamfunnsorienteringen hos fiskebåteierne, er det også flere variabler som har vist seg *ikke* å ha effekt. Alder er allerede nevnt. Likeledes har det ingen effekt hvor lenge man har vært fisker. I vårt materiale har heller ikke kjønn noen effekt, noe som kan tilskrives den sterke mannsdominansen i materialet (og i populasjonen av fiskebåteiere). Vi finner heller ikke noen sammenheng mellom lokalsamfunnsorientering og optimisme på vegne av næringen (målt ved om man vil anbefale yrket for andre). Det er altså ikke slik at de som har en sterkere lokalsamfunnsorientering, også ser lysere (eller mørkere) på framtida. Dette er viktig. Poenget er at lokalsamfunnsorientering ikke først og fremst skal forstås normativt. Det er ikke slik at mer lokalsamfunnsorientering er bedre eller verre enn mindre lokalsamfunnsorientering. Det er bare snakk om en *annen* orientering og der forskjellene i noen grad kan forklares ut fra strukturelle forhold.

En todelt fiskerinæring?

Våre funn tyder på at når det gjelder lokalsamfunnsorientering, kan vi snakke om en todeling av det norske fiskerisystemet. Vi finner fortsatt en klar lokalsamfunnsorientering i dagens nettverk rundt de mindre fartøyene. Her er det en sterk kobling mellom fiskeriene og det lokale. Nettverkene rundt de større

fartøyene er i større grad profesjonalisert, modernisert og globalisert. De større fartøyene er avhengige av et større omland for å rekruttere, de fisker over større områder og kan levere der de får høyest pris eller der mottak er tilgjengelig. Det forteller ikke at eiere av større båter er mindre opptatt og engasjert i sitt lokalsamfunn enn de på mindre båter, men snarere at båtstørrelsen gjør det nødvendig med en annen tilpasning til driften av fartøyet.

Denne todelingen med hensyn til båt lengde er i det store og hele sammenfallende med nord-sør-dimensjonen. Det kan tyde på at også fiskeripolitikken bør ta mer hensyn til disse strukturelle forskjellene når det gjelder de bosettings- og sysselsettingsmessige målsettingene.

Konklusjon

Vårt hovedfunn er at en politikk som tvinger fiskerne til å stadig øke båtstørrelse, vil bidra til å svekke lokalsamfunnsorienteringen. Hvis formålet med en fiskeripolitikk også er å bidra til levedyktige lokalsamfunn, må politikken ta hensyn til at ulike typer fartøystørrelser har forskjellig effekt på omgivelsene. Selv om en politikk som fremmer en flåte av større fartøy kan svekke det enkelte lokalsamfunnet, kan det selvsagt også tenkes at større fartøy likevel bidrar til å skape mer robuste regioner. Her er det grunn til å vurdere om effektene vil være forskjellige i nord og sør. Det at lokalsamfunnsorienteringen er større i nord gir gode grunner til å gjøre seg noen refleksjoner med hensyn til årsakene til de regionale forskjellene. Forskjellene mellom nord og sør kan ha flere årsaker. Et større innslag av fartøy i pelagiske fiskerier i sør kan ha betydning. I disse fiskeriene er det tradisjonelt vanskelig for småprodusenter å konkurrere på samme måte som i torskfiskeriene. For noen flåtegrupper er også lokale leveranser en umulighet. Det kan også tenkes at innslaget av familierekuttering generelt er sterkere i nord, uavhengig av båtstørrelse. Videre kan avstand og geografi ha betydning. I sør er det kortere avstand mellom bygder og tettsteder samt en noe annen tradisjon med hensyn til kystfiske og havfiske. Vi vet at større båter rekrutterer fra et større omland, og siden innslaget av større fartøyer relativt sett er større i sør enn i nord, er det naturlig at rekrutteringsnettverkene i sør er mer regionale enn lokale. Det har betydning for bruken av sysselsettingssystemteorien som analytisk verktøy. Ut fra faglitteraturen er det åpenbart at denne teorien i hovedsak er utviklet med utgangspunkt i organiseringen av fiskeriene i utvalgte lokalsamfunn i Nord-Norge, og at de modellene som kan utledes fra teorien ikke nødvendigvis passer like godt på fiskerinæringen andre steder i landet, som har andre naturgitte forutsetninger og en annen

flåtestruktur, mottaksstruktur og lokalsamfunnsstruktur. Det betyr at det som da kan kalles sysselsettingssystemene i sør kan ha hatt andre utbredelser og innhold enn i nord også tidligere. Modeller som brukes som analytiske verktøy i forhold til fiskerisamfunn i sør må ta høyde for dette.

Dagens strukturordning for kystfiskeflåten er utformet slik at den både begrenser salg av fartøy med kvote over fylkegrenser og fastsetter tak på hvor store kvotene kan være. Fiskeri- og kystdepartementets evaluering av ordningen for fartøy mellom 11 og 14,9 meter viser at mens det er en viss overføring av kvoter mellom kommuner, er stabiliteten stor mellom fylkene (Fiskeri- og kystdepartementet 2009). Hvis det legges opp til at fiskeripolitikken fortsatt skal bidra til regional stabilitet med hensyn til kvoteandeler og fangst, det vil si at det fortsatt vil være begrensinger på overføring av kvoter mellom fylker, så indikerer våre funn at man også bør drøfte om strukturordningene bør utformes slik at de fanger opp forskjellene mellom regionene med hensyn til lokalsamfunnsorientering. Satt på spissen, det kan være god grunn til å tillate en sterkere strukturering og større enheter i deler av Sør-Norge, mens vi tilsvarende kan argumentere for at en må være mer varsom i deler av Nord-Norge. Det todelte fiskerisystemet representerer nemlig forskjellige regionale og lokale nettverk, og politikken bør ta høyde for dette. Derfor kan det tenkes at en god fiskeripolitikk for lokalsamfunn i nord ikke nødvendigvis er en god fiskeripolitikk for fiskerisamfunn i sør – og omvendt.

Noter

- 1 For mer informasjon om den empiriske undersøkelsen, se Johnsen og Vik (2008).
- 2 Modellene er OLS-regresjoner, og bygger derfor på en del forutsetninger. (se f.eks Ringdal 2007). Modellene er gjennomgått og testet i henhold til krav og forutsetninger for OLS-regresjoner.
- 3 Etter søknad kan det gis dispensasjon til å fiske trålkvoter med kystfartøy, mens det foreløpig ikke er åpnet for det motsatte.

Referanser

- Brox, O. (1966). *Hva skjer i Nord-Norge*. Oslo: Pax.
- Christensen, P. og A. Hallenstvedt (1984). *Notfiskarsamskipnaden 1934–1984. Faglig og økonomisk organisering gjennom 50 år*. Trondheim: Notfiskarsamskipnaden.
- Christensen, P. og A. Hallenstvedt (2005). *I kamp om havets verdier. Norges Fiskarlags Historie*. Trondheim: Norges Fiskarlag.

- Dreyer, B. og B.I. Bendiksen (2003). Kapasitetstilpasning i hvitfiskindustrien. Rapport 9/2003. Tromsø: Nofima.
- Finstad, B.-P. (2005). *Finotro statseid fiskeindustri i Finnmark og Nord-Troms: Fra plan til avvikling*. Tromsø: Universitetet i Tromsø, Institutt for historie, Det samfunnsvitenskapelige fakultet.
- Fiskeridirektoratet (2010). Fiskermanntallet. Lastet ned fra <http://www.fiskeridir.no/register/fiskermanntallet>
- Fiskeri- og kystdepartementet (2009). Evaluering av strukturkvoteordningen for fartøy med hjemmelslengde 11-15 meter. Oslo: Fiskeri- og kystdepartementet.
- Gerrard, S. (2008). Quota policy and local fishing. Gendered practices and perplexities. *MAST*, 6 (2), 53–75.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162, (3859), 1243–1248.
- Hetland, P. (1984). Å bli fisker – formell og uformell sosialisering i fisket. I S. Jentoft og C. Wadel (red.) *I samme båt*. Tromsø, Stavanger: Universitetsforlaget, 36–46.
- Hersoug, B. (2005). *Closing the commons: Norwegian fisheries from open access to private property*. Delft: Eburon
- Hersoug, B., P. Holm og A. Maurstad (1993). Fra økonomisk rasjonalitet til økologisk fornuft. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 34, 101–125.
- Holm, P. (1994). Fiskeripolitikk. I P. Arbo (red.) *Offentlig politikk i perspektiv*. Tromsø: Norut Samfunnsforskning, 9–26.
- Holm, P. (1995). The dynamics of institutionalization: Transformation processes in Norwegian fisheries. *Administrative Science Quarterly*, 40 (3), 398–422.
- Holm, P. (2001). *The invisible revolution. The construction of institutional change in the fisheries*. PhD-avhandling, Norges fiskerihøgskole, Universitetet i Tromsø.
- Holm, P. og K.N. Nielsen (2007). Framing fish, making markets: The construction of individual transferable quotas (ITQs). I M. Callon, Y. Millo og F. Muniesa (red.) *Market devices*. Oxford: Blackwell Publishing & The Sociological Review, 173–195.
- Ingilæ, O.-E. (2006). *Innovasjon og tradisjon i fiskeindustrien*. Fiskerikandidatoppgave, Universitetet i Tromsø.
- Jakobsen, S-E. og K.B. Lindkvist (2003). Offentlig politikk og regional næringsutvikling i fiskerinæringen. Arbeidsnotat nr. 17/2003. Bergen: Samfunns- og næringslivsforskning.
- Jentoft, S. (2001). *Røtter og vinger. Kystkulturen i globalsamfunnet*. Stamsund: Orkana.
- Jentoft, S. og C. Wadel (1984). *I samme båt – sysselsetningssystem i fiskernæringa*.

- Stavanger: Universitetsforlaget.
- Johnsen, J.P. (2004). *Fiskeren som forsvant? Avfolkning, overbefolkning og endringsprosesser i norsk fiskeriering i et aktør-nettverk-perspektiv*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Johnsen, J.P. (2005). The evolution of the «harvest machinery»: Why capture capacity has continued to expand in Norwegian fisheries. *Marine Policy*, 29 (6), 481–493.
- Johnsen, J.P., P. Holm, P.S. Sinclair og D. Bavington (2009). The cyborgization of the fisheries. On attempts to make fisheries management possible. *MAST*, 7 (2), 9–34.
- Johnsen, J.P., G.D. Murray og B. Neis (2009). North Atlantic fisheries in change: From organic association to cybernetic organizations. *MAST*, 7 (2), 54–80.
- Johnsen, J.P. og J. Vik (2008). Mellom marked og nettverk: Om fiskerirekruttering og sysselsettingssystemer i fiske. Rapport. Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning.
- Lønnsomhetsutvalget (1937). *Innstilling om fiskeriens lønnsomhet. Innstilling VIII (bovedinnstilling) fra Komiteen til behandling av forskjellige spørsmål vedrørende fiskeribedriften*. Oslo: Handelsdepartementet.
- NOU (2006:16) *Strukturvirkemidler i fiskeflåten*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- NOU (2008:5) *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Paulgaard, G. (1999). Ungdom i fiskevær: Finnes de? I S. Gerrard og R.R. Balsvik (red.) *Globale kyster liv i endring – kjønn i spenning* Kvinnforsks skriftserie 1/1999. Tromsø: Kvinnforsk, Universitet i Tromsø, 145–156.
- Ringdal, K. (2007). *Enbet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Statistisk sentralbyrå (2009). *Statistisk årbok*. Oslo: SSB.
- Standal, D. og B. Aarset (2002). The tragedy of soft choices: Capacity accumulation and lopsided allocation in the Norwegian coastal cod fishery. *Marine Policy*, 26 (3), 221–230.
- St.meld. nr. 20 (2002–2003) *Strukturtiltak i kystfiskeflåten*. Oslo: Fiskeridepartementet.
- St.meld. nr. 19 (2004–2005) *Marin næringsutvikling. Den blå åker*. Oslo: Fiskeri- og kystdepartementet.
- St.meld. nr. 21 (2006–2007) *Strukturpolitikk for fiskeriflåten*. Oslo: Fiskeridepartementet.
- Strøm, J. (1949). *Norsk fiskeri- og fangsthåndbok. Saltvannsfiskeriene – ferskvanns-*

fiskeriene – ishavsfangsten – hvalfangsten. Oslo: Cammermeyer.

Tjelmeland, H. (1994). Det seinmoderne Nord-Norge. Om tenesteyting, tetts-
tader og tusseladdar. I E.-A. Drivenes, M. Hauan og H.A. Wold (red.) *Nord-
norsk kulturhistorie: Det gjenstridige landet*. Oslo: Gyldendal, 346–385.

Wadel, C. og I.L. Høst (1980). *Fiske og lokalsamfunn*. Tromsø, Oslo og Bergen:
Universitetsforlaget.